

Fericsán Kálmán

Újpestre tekintett Európa

A Clarisseum és intézetei történetének néhány részletét szeretném közzétenni az érdeklődőknek.

Újpest történetének az első néhány évtizedében sem volt egyéb lehetőség a fejlődésre, csak az, ami ma is a rendelkezésünkre áll: a munka és a tanulás. A Clarisseum és intézményei a tanulás, a nevelés érdekében szerveződtek. Az itt végzetek pedig komoly feladatokat láttak el, hatalmas munkát végeztek a saját boldogulásuk érdekében és az újpesti polgárok javára.

Az 1869-ben megalakult Országos Gyermekekmenhely Egyesület után 1870-ben gróf Károlyi Istvánné és menyé, gróf Károlyi Sándorné, szül. báró Kornis Klarisz megalapították az Első Budapesti Gyermekekmenhely Egyletet. A területen első közelítésben templomot, lakóépületeket, hatosztályos elemi iskolát és egy kertészképző intézményt képzeltek el. 1882. július 12-én volt a templom alapkövetétele, amelyet 1914-től neveztek Clarisseumnak (ma: Szent István Király Plébánia). Ybl Miklós tervei szerint épült fel. Az iskolában az indulás évében 60 tanuló kapta meg az elemi ismereteket. A kertészet hamar híressé vált, mivel az akkor újnak számító melegházi növénytermesztést tanították a fiataloknak. Ekkor primőrárut termesztettek, törpe dísznövényeket és gyümölcsfákat. 1903-ban a gyermekekmenhelyet az állam átvette. Ekkor a fiúintézet megszűnt.

A katolikus leánynevelő intézet és internátus fejlesztése a vincés nővérek vezetésével indult meg. Szent Erzsé-

bet Egylet néven elemi és polgári iskolai képzés is folyt az intézetben.

A helybeli, újpesti leánynevelés érdekében nagy tervek születtek, amit átgondolt és pontos végrehajtás követett. Ennek során a Károlyi-család nőtagjai a nőnevelés tartalmi kérdéseit tanulmányozták, a férfiakat pedig az épületek, a gazdasági kérdések és az egyéb felmerülő problémák megoldása foglalkoztatta. A család hölgytagjai óriási alkotómunkába fogtak. Gróf Weckheim Stephanie 1907. február 6-án Újpesten kelt leveléből tudjuk meg, hogy Bécsben Pálffy hercegné a „Hetzendorfi Marianeum” megtekintéséhez kapott ajánlólevelet a kiutazás után. Gróf Weckheim Stephanie még hat intézet megtekintését biztosította (ebből hármat nem látogatott meg, mert az egyik kórház volt, a másik kettő pedig elemi iskola). Így összesen négy intézet leírását és működésének megfigyelését tartalmazza a levél. A négy intézet a következő:

- 1.) a Hetzendorfi Háztartási iskola – Anstalt Marianeum;
- 2.) a Katholische Weisen Hilfereins in Wien – jáztartási iskola;
- 3.) az Irgalmas nővérek buchengassei intézete;
- 4.) a Paulai Szent Vince – Marienanstalt.

1.) A Hetzendorfi Háztartási iskolában egyszerű berendezés volt. A kápolna az épületben található. A tanítást és a felügyeletet az Irgalmas nővérek látták el. Rajtuk és a nővéreken kívül más senki nem tartózkodott az épületben. 50 férőhely volt. Az intézet-

és bajáró úrvendékek száma a keletre hőkör-
 jára, a keletre s délelőre letáncolva pedig az intérti
 székségletnek megfelelően vasár - is ünnepnapokra min-
 denkorra bűntörés van. Ére az Argalmas Nővérek ered-
 ményes működésük érdekében székségük van. II), Amely
 nyíltan az alapítványokat az alapítólévvel eulitelt-
 bűntörés behívókeresik, az Argalmas Nővérek a székség
 s belátások szerint rendelkezésük elváltott költségeiket.
 A jelen szerződés bizonylatos időre költötek. Érvénybe lép
 az 1904. évi September hó 4. napján s mindkét szerződésről
 által megjelölt felvétel, a neu. Gróf Lőrinc vagy jogutódaihoz,
 illetve az Argalmas nővérek tartozmányfőnökeihez be-
 nyújtott irásbéli felbecsülés utáni felbecsülhető. A szer-
 ződés maga, melyhez az alapítólévvel egy hiteltel ünnepi
 csatlakozik, hárome példányban állítatik ki, melyek közül
 az első Gróf Károlyi László úr ósagyutódaihoz, a
 második Praudis Immaculata, tartozmányfőnökhöz,
 a harmadik az intérti főnökhöz adatik át. Kelt Föl-
 ra László, 1904. évi Augustus 14. Gróf Károlyi László s. k.
 I. Praudis M. Immaculata a páli sz. Szeviről ünnepelt
 Argalmas nővérek orszonk is Magyar gyóvircsajójának
 tartozmányi főnöke s. k. Következik két példát leu-
 mat, Mjnsleten 1904. évi September 5. ünnepelt Praudis
 s. k. J. J. J.

ben 36 növendékkel foglalkoztak. 24 Korona volt évente a tandíj, amelyhez még az ellátási díjat kellett számolni, ami 25 Korona volt fejenként és havonta. Jótékonytságot gyakoroltak, ha a szülők nem tudtak fizetni. Ingyenes helyek is voltak. „A növendékek 14 éves korukban vétetnek fel az intézet kötelékébe, ahol a tulajdonképpeni háztartási ismeretekkel járó sok munka nem engedi meg az iskolai tanítást is, csupán egy óra áll naponként rendeltetésre, melyben írást, olvasást és számolást tanítanak. Legtöbb növendék azonban már mielőtt az intézetbe lépett, megszerezte az elemi iskolai ismereteket.” A tandíj mellett csak a varrás által volt szereshető némi jövedelem az intézet számára. A három év után a háztartás minden ágában megfelelő jártasságot szereztek a tanulók. A szülők csak kivételes helyzetben látogathattak. A végzeteket az intézet helyezte el.

2.) A Katholische Weisen Hilfereins in Wien háztartási iskolájában óvoda, elemi- és polgári iskola is működött. Ennek elvégzése után kezdődött a háztartási ismeretek oktatása. 29 apáca foglalkozott 250 növendékkel az intézetben. A tandíj összege évi 20 Korona volt, amelyhez még tanulónként havi 30 Korona költségterítés csatlakozott. A bécsi katolikus árvák segélyező egyesülete támogatta és munkát is adott az intézetnek, ahol a mosás, vasalás, a kötőgépek használata és a főzés gyakorlata adta a tananyag legnagyobb részét. Három, esetleg négy év volt a tanulmányi idő. 19-20 évesek voltak a növendékek, amikor végeztek a tanulmányokkal. Az intézet oklevelet nem adott. A magas díjak miatt itt szegény tanuló alig volt. Inkább hivatalnoknőket, háztartásvezetőket, mint szolgáló személyzetet képeztek.

3.) A buchengassei intézetben az Irgalmas nővérek a szegények képzésével foglalkoztak. A 16 Korona havi tandíj mellett az intézetet a város tartotta fenn. 6 apáca és 12 növendék volt a létszám. Három apáca az intézeti munkáján kívül a városban betegápolást is végzett. A tanulók 14 éves korig kijárnak a közeli iskolába tanulni.

4.) A Paulai Szent Vince intézetben modern berendezés volt. A „Mariananstalt”-ba 14 éves kortól vették fel a tanulókat. A havi tandíj 30 Korona (+ 4 Korona mosás) volt. Hivatalnoknőket képeztek, akik a háztartás minden ágában rendelkeztek a szükséges ismeretekkel. Oklevelet nem adtak. A képzés ideje három év volt. Egyes növendékek külön igényét is teljesítették, mint például zeneoktatás vagy a francia nyelv tanulása. Gyakorlatilag személyre szóló képzés folyt az intézetben.

Az utazással megközelíthető intézmények megfigyelését további tapasztalatokkal egészítették ki. A tapasztalatok átvétele mellett még sok hasonló, a nőnevelés területéről ismert korabeli intézmény leírását is átnézték. A hazahozott ismeretek birtokában már az indulás pillanatában az európai színvonalat szerették volna elérni. Ezen ismeretek alapján a következő történt Újpesten a helyi megvalósítás során. A Károlyi család férfitagjai terveztek, szerveztek és intézkedtek. Az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény anyagából ismert, hogy az Újpesten 1907. október 13-án kelt irat szerint a Clarisseum átalakításának és felszerelésének a költségei 32 000 Koronát tettek ki. Ez év október 10-én Dósa Albert uradalmi főpénztárnok 1-5 darab költségvetést és két darab tervrajzot kapott tanulmányozás céljából. Az iratokban találjuk a tervezett költségzsá-

Szerződés.

Gróf Sándor Leó úr ö holttestiára, utóörösökül a Paulai st. Kézvárosi nemzeti Pólyának Körök Magyar tartományi Gyorsgőze, föltérleendő Medics Károlv és a rend magyar tartományi Főnöke, tiszteleendő Sándor Vilmos Kézött Kötéselt of cölbel hogy 1. a rend Kötés a Gróf Sándor Leó úr jellegi Kötésében azo-
 lóvokt kitérleendő Köt Kötés 2., 4. az az meg építési megidau a szerződő Gróf
 az rendeltetésére fog allani dy minden, hogy Kötésök tartass a Gróf úr, vagy meg
 hatalmazotja által kijelölt szegymosni betegék lakásán az építési leendőket
 végezni de azot meg az éckint felváltott ajándékokat sem szabad ellopásúnt,
 annal kevésbé szabad bármimenni, mis dy csakly ajándékot, vagy díjazot kö-
 rök. - 3., Kötés a rend a Kötésében legalább 10. nővendéket építőkke ki-
 térleendő, Köt az egy évben megállapított Kötészi ideje alatt a Kötését meg-
 kova el uun rendelteték. Sz első évben csak Kötés becsümlhető azo meg
 építőkben is, Köt uun szerződés 2-ik, bontja értelemben ügyes Kötéseltök,
 Kötésli évben azoban nem. 4. 10. nővendék a rend által előt megpi leltli
 gyakorlatok ideje Kötés tartozik maggal a Kötésében lenni, ott becsümlt,
 folgen a kijelölt munkákat végezni, a nábizot betegék építési, a tartandó
 előndörökre, betyolatogatóskor pontosan megépíteni is felváltva egy nőven-
 del együtt ijzeli inspeciószolgálatot keljósíteni. 5. tanfolyam végzetvel
 nyilvántartó vizsga fog tartatni melynek sikertülte eseten a jeltök bizonyít-
 ványt kapnak Kötés. Gróf Sándor Leó úr a maga részéről vizsot
 Kötészi maggat, hogy 1. a Blarionium föltérleendő a földművelés levo
 Köt nagy teress. - Széledleányok Körök is munkásokleányok Körök-Kötés
 továbbá ügyesvetté Petróhacát, Köt is főtámaszot is a Kötésli
 helyszínen kijelölt is részben fallal, részben dróttal Kötésliart vizsot
 a rendpendikációra bocsátja. 2. a felsorolt épületeket faanyagja
 is tartartatja, fizeti az adókat, vizeli a Kötésliket, federi a tiszta-
 zótási költészeket is a jelen szerződés Kötésit. - 3. a Blarionium
 betonzatji felszerelését - használatos - a rendhatalomnak, annal
 jeltörök tartásáról azoban a természetes Kötés ügyesvetté vételevel
 a rend tartozik gondoskodni 4., fizeti a portát. - 5., Tovább
 intézkedés a Kötésli Kötéshez is 500. Kor. az az Szerzős Kötésli
 hozzájárul. - 6., Felté- világitási átalányköt is 600. az az Szerzős
 Kötésli ad a rendnek. 7., 4. 10. nővendék is Kötésli a 4. Kötésli
 építőknek a Blarionium Kötésli Kötésli telje váltás ügyesvetté
 megépítly használatos, a Blarionium többi ruha - is felhívásit,
 valamint vizsot - is szerződésli Szerzős által, föltérleendő ellee-

mításokat, a műleírást, az apácalak terveit, az átalakítások kivitelezésének az ütemét, a helyszíni szemle megálmításait stb.

A cselédnevelő intézet munkabeosztása és házirendje alapján sokat tudhatunk meg a tartalmi munkáról, és képet kaphatunk az intézetben elképzelt és később meg is valósult nevelésről is. Az alábbi szöveget olvashatjuk: „A cselédnevelő intézet Gróf Károlyi Lászlóné szül. Apponyi Fanni Grófnő védnöksége alatt a jelenlegi Clarisseum gyermeknevelő intézet épületében – természetesen a célnak megfelelően átalakítva – 1908. szeptember 1-jén kezdi meg működését.” A háztartási munkák teljességét kívánják tanítani (főzés, varrás, mosás, takarítás, vasalás és szakácsnői tevékenységek). Az ezen ismeretek birtokában lévő apáca-tanítónők mellett hasonló felkészültségű világi tanítónőket is alkalmaztak megegyező létszámban. Az intézeti lelkész és az intézeti orvos segítette a munkát. Mindenki pontos munkaköri leírás alapján végezte a munkáját. Az intézet átvett a gyermekmenhelytől:

- 20 – 12 éves lányt;
- 10 – ingyenes 13–15 éves lányt;
- 10 – 15–17 éves lányt, azaz összesen 40 tanulót.

A különböző szerződésvázlatok árnyalt megfogalmazásaiból követhetjük nyomon az elképzelés és a kialakulás folyamatát. A 30 bentlakó lány neveléséhez, a községi szegények ellátásához és egy óvodavezető képzéséhez újabb négy nővért foglalkoztattak. Érdekes és egyben előre-mutató elgondolást takar az a megfogalmazás, hogy ha majd emelkedik a létszám, akkor 25-25 gyermekre jusson 1-1 nővér a munkában. Az elvi előírások a következők voltak:

- anyai gondoskodás;

- a katolikus hit alapján való munkálkodás;

- az ismétlő-iskola tantárgyait kell tanítani 12 éven felül;

- ehhez még könyvvitel, gazdaságtan, háztartástan;

- ha új igény jelenik meg, akkor a nővérek kötelesek ebből felkészülni és tanítani.

Az intézetbe 12 éves lányokat vettek fel, akiket 15 éves korukig (kivételesen 16-ig) képeztek:

- az alapítvány 20 Koronát adott havonta és fejenként;

- az állam 15 Koronát fizetett.

Az intézeti munka és a benne folyó nevelés évtizedeken át példamutatóan haladt előre. A szerződések rendszeresen megújították, és természetesen az újabb adatok, elméletek és igények szerint módosították is.

A Fótton, 1914. augusztus 14-én kelt szerződés egy részlete jól mutatja a változásokat, amely szerint az intézmény az európai hálózatba is bekerült: „Szerződés, mely egyrésztől Gróf Károlyi Sándor úr öngyméltósága, másrészt Brandis Immaculata, a Páli Szent Vincéről nevezett Irgalmas nővérek osztrák és magyar provinciájának tartományfőnöknője között létrejött a pestmegyei Rákospalota községben fekvő, úgynevezett Istvántelek területén Clarisseum elnevezéssel alapított és internátussal egybekötött katolikus jótékonyosságú leánynevelő intézet és ezzel összekapcsolt nyilvánosságú jelleggel bíró katolikus elemi iskola átvétele, illetve folytatólagos ellátása ügyében...” Ennek alapján a gróf vállalja, hogy fenntartja az épületeket, a kerítést, valamint a festés, az üvegezés és a cseréptető gondozásának a költségeit. Az intézet vezetője bemutatja a számlákat. Továbbá vállalja nyolc irgalmas nővér teljes ellátásának, a hitoktatásnak és a tan-

termek felszerelésének a költségeit is. Ezért, az épületet lelkiismeretesen, a felszerelést leltár szerint használják. A tanítás, nevelés és gondozás során a háztartás minden ágának az ismeretét végzik el a katolikus vallás szellemében, hogy az alapító szándéka szerint: „Istent félő, hazát szerető lányokat adjanak a társadalomnak”. A munka során a püspöki kar által kiadott tantervet követik. Az iskola igazgatója a helyi plébános.

A megújított Cselédnevelő Intézet mellé még felvették, és ezzel kibővítették az intézet munkáját, az ápolónő-képzés feladatait. 1913. július 1-jétől 5 évig a szerződés értelmében a nevezett rend köteles volt kórházi ápolásra alkalmas egyéneket is képezni. A tanulók közül 4 lány a betegek lakásán végezte a feladatát. Szigorú előírásokat vezettek be: még önként felajánlott ajándékokat sem fogadhattak el! 10 lány pedig a kórházban tevékenykedett.

Ismét munkás évtizedek következtek. Az intézet egyre népszerűbb lett. A tanulók létszáma folyton emelkedett. A végzett tanulók munkájával pedig javult Újpesten az életminőség. A továbbfejlesztés ismét törvényszerűen

bekövetkezett. Az „Országos Katolikus Patronázs Egyesület” jelképes összegért kapta meg az intézetet a Károlyi-uradalomtól, és 1924-ben átadta a Don Bosco szalézi rend szerzeteseinek. A kedvelt és népszerű intézet teljesen benépesült, és most már a nyomdaipari tevékenységet is tervezték a képzések sorában.

A Szalézi rend tagjai nem vonultak vissza az intézményeikbe, hanem felvállalt elveik alapján részt vettek a társadalmi folyamatokban. Tudatosan és szándékosan a gyors ipari növekedés következtében a fejlődő területeken igyekeztek a térségek szegényeinek segíteni. A Giovanni Bosco (1815–1888) által alapított rendben a megelőzés pedagógiai elve szerint foglalkoztak a gyermekekkel. Újpesten a Baross utcában a kápolna melletti területen végezték a munkájukat.

A Károlyi-család tagjai gyakorlatilag egy hiánypótló intézetet hoztak létre. A szaléziak – természetesen a végzett nevelőmunka alapján – elvitték az intézet hírét egész Európába. A nőnevelés fontosságát hirdették az újpesti iskolák és intézmények az elmúlt évtizedekben is nemzetközi eredményeikkel.